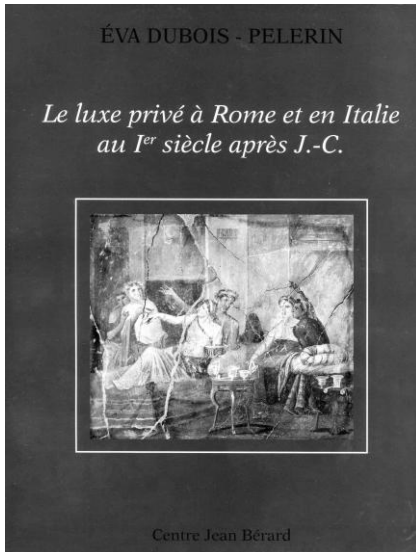


EVA DUBOIS – Pelerin, *Le luxe privé à Rome et en Italie au I-er siècle après J.-C. (Luxul particular la Roma și în Italia în secolul I p .Chr.)*, Collection du Centre Jean Bérard 29, Napoli 2008, 388 pag., 17 table, 84 ilustrații alb - negru și color



Nu constituie o noutate faptul că luxul a fost constant asimilat în mentalitatea oamenilor cu ideea de avere dobândită ușor și cheltuită nemăsurat pentru dezmăț, fast nesăbuit, excese de tot felul, toate acestea ofensând mereu ceea ce înseamnă bunul simț. Pe de altă parte, o asemenea imagine profund imorală poate fi uneori și expresia invidiei celor mulți care de pe margine, jinduiesc la belșugul celor foarte puțini, copleșiți de noroc și aflați vremelnice în centrul atenției. Éva Dubois - Pelerin, autoarea cărții de care ne ocupăm, oferă însă acestei imagini o perspectivă istorică extrem de nuanțată și în același timp precisă - Italia secolului I p. Chr., conform căreia luxul nu a constituit întotdeauna vanitate deșartă ci și reușită autentică, promovare socială meritată, un vis

frumos clădit și împlinit pe încrederea în forțele proprii. Din punct de vedere istoric, luxul a fost înregistrat la început, de către romanii înșiși ca o manifestare străină, de împrumut, adoptată repede pe pământul italic odată cu cuceririle Greciei și Asiei, provincii cunoscute în întreaga lume antică drept patrii ale rafinamentului desăvârșit, fie că era vorba de artă, de moravuri sau de limbă. Chiar în cuvântul introductiv, autoarea face o distincție extrem de limpede și necesară asupra unor termeni aparent înrudiți, având însă în realitatea antică înțelesuri complet diferite: *magnificentia*, asociată cu domeniul public, și implicit cu ideea de bine comun și *luxus*, asociat cu domeniul individual, privat, și înregistrat de multe ori drept ofensă. Privită ca fenomen economic, social și cultural, *magnificentia*, afișată deschis, promovată și asumată oficial era considerată chiar o condiție necesară bunului mers al societății, un izvor al bunăstării tuturor, spre deosebire de *luxus*, privit mai mult ca și o chestiune de șansă individuală, ținând mai ales îndestularea celor câțiva norocoși. Discuțiile în jurul acestor două coordonate, ce au prins contur clar către sfârșitul perioadei republicane, aveau să fie practic închise în vremea lui Augustus și apoi a epocii imperiale. Tocmai acest fapt sugerând în mentalitatea romană o schimbare evidentă de atitudine, să fi fost oare miza unui joc mult mai amplu, în care nu numai păstrarea vechilor valori tradiționale republicane era repusă în discuție ci și fundamentul unui întreg sistem politic considerat depășit? Acestor întrebări esențiale încearcă să le răspundă cartea de față, autoarea examinând atent multiplele manifestări ale luxului, începând cu cel al mesei, continuând apoi cu

cel al reședințelor aristocratice, multe dintre ele stârnind admirația contemporanilor, sau cu cel al materialelor și obiectelor considerate prețioase, fie prin valoarea lor estetică, fie prin originea lor geografică îndepărtată, fie prin prețul lor exorbitant.

În *Introducere*, după câteva precizări de ordin etimologic, extrem de interesante, se expun obiectivele majore ale cercetării în așa fel încât urmărirea lor să apară cât mai limpede și ușoară. Încă de la început, trebuie știut că romanii acordau luxului o conotație exclusiv peiorativă atunci când era asociat domeniului privat. Sensul acesteia se traducea prin „exces” în tot ceea ce ține de viața individului, „fast” sau, cu un înțeles accentuat moralizator, „desfrâu”. Apoi, urmând logica cercetării impusă de autoare, se face cunoscut primul obiectiv al demersului său, anume acela privind definirea însăși a noțiunii de lux. Dificultatea principală aici este tocmai relativitatea noțiunii în raport nu numai cu lumea antică dar și cu cea de astăzi. De pildă, un anume material sau obiect poate părea de lux în ochii unui autor clasic dar nu în aceeași măsură în care poate părea în ochii altuia, sau mai mult, în ochii oamenilor de azi. Al doilea obiectiv al cercetării îl constituie investigarea luxului ca și indicator social, sau cu alte cuvinte, cum poate luxul să ofere, din punct de vedere social, o imagine mai bună pentru cel care structural era incapabil de a și-l asuma în mod autentic și atunci încerca să îl mimeze, asemeni lui Trimalchio, binecunoscutul erou din „*Satyricon*”-ul lui Petronius. În sfârșit, al treilea obiectiv îl constituie evaluarea globală a luxului din punct de vedere moral în rândul romanilor înșiși. Cu alte cuvinte, dacă la sfârșitul sec. al II-lea a. Chr., de când datează primele considerații asupra noțiunii, luxul era privit drept un agent destabilizator al societății, treptat el devine, atunci când e asumat public, la nivel oficial, un catalizator esențial al buneii funcționări a vieții sociale și politice. Întrebarea, la care autoarea și odată cu ea și cititorii, află răspuns este motivul pentru care o asemenea schimbare semnificativă a avut loc.

Capitolul I, *Noțiunea de lux la autorii latini de la Augustus la sfârșitul sec. I p. Chr.*, se ocupă în partea de început cu istoricul lexicului latin al termenului de *luxus* și *luxuria*. Este deosebit de semnificativ pentru cele amintite deja până acum, faptul că *luxus*, era, din punct de vedere semantic, apropiat de un verb, *luxo-are*, al cărui sens nici nu mai trebuie explicat. Așadar *luxus* desemna ceva rupt de măsură, ieșit din ordinea firească, excesiv, și tocmai din acest motiv nesănătos. În același context sunt apoi analizate alte noțiuni înrudite, cum ar fi *lautitia*, *magnificentia*, *apparatus*, *sumptuositas*. În a doua parte a capitolului sunt trecuți în revistă toți autorii latini, din intervalul cronologic stabilit, pentru a putea detalia cu mult spirit critic, nuanțele vocabularului asupra luxului, observat în textele acestora.

Capitolul al II-lea, *Luxul la masă*, este rezervat caracteristicilor rafinate ale meselor nu numai îmbelșugate dar și desfășurate conform unui ceremonial ales anume. Sunt trecute așadar în revistă nu numai trufandalele de tot felul, de la vânat până la fructele exotice, dar și savanta scenografie a așezatului la masă și a spectacolului descoperirii meniului, a servitorilor însărcinați cu servitul și sfârșind cu prețul, uneori amețitor, al unor asemenea veritabile spectacole consumate, inevitabil, cu multă poftă.

Capitolul al III-lea, *Construcții private*, abordează exhaustiv luxul edificiilor sub forma unui repertoriu foarte bine structurat și ușor de urmărit. După o introducere în vocabularul autorilor antici referitor la luxul reședințelor aristocratice, adică cele cunoscute îndeobște sub numele de *domus* și *villa*, autoarea urmărește sistematic modul propriu-zis de punere în lucru al luxului casei ca și program arhitectural individual. Astfel, în cadrul unei case romane de lux ceea ce contează în primul rând e situarea în spațiu, pentru a avea o perspectivă cât mai largă asupra peisajului înconjurător. Urmează apoi modul de a rezolva trecerea de la spațiul deschis spre cel închis, adică amplasamentul și orientarea porticurilor, și în sfârșit, distincția, operată cât mai rafinat cu putință, a încăperilor în funcție de întrebuințările lor diverse. Există extrem de multe exemple de case luxoase la care ordonarea spațiilor de primire, cum ar fi *atrium*-ul sau *tablinium*-ul de pildă, apoi al celui rezervat petrecerilor, *oecus*, urmăreau o adevărată dozare savantă a efectelor vizuale, asemenea mișcării unei camere de luat vederi de astăzi. Cu alte cuvinte, oaspeții sau vizitatorii vedeau exact ceea ce voia de fapt să vadă proprietarul casei respective, așa după cum într-un film de astăzi, atunci când regizorul își calculează atent mișcărilor camerei într-un anumit fel, o face pentru ca spectatorul să fie atent numai la ceea ce el dorește să-i arate. În acest joc rafinat al imaginilor vizuale decorul joacă un rol esențial și tocmai de aceea autoarea face o trecere în revistă extrem de amănunțită a tipurilor de decor, considerate de lux, cum sunt pictura, mozaicul sau sculptura monumentală.

În capitolul al IV-lea, *Luxul obiectelor*, este introdus în discuție universul pieselor tridimensionale, explorat categorial în funcție de materialul din care erau alcătuite. Sunt prezentate nu numai considerațiile autorilor clasici asupra unui material sau altul, ci și realitatea arheologică legată de acestea. Apoi sunt comentate pe larg obiectele de sticlă, de la sticla obișnuită până la sticla *millefiori*, sticla camee sau cristalul; cele din metal, bronz argint sau aur, gemele, din cristal de rocă, ambră, din pietre prețioase sau din perle. În sfârșit, sunt trecute în revistă piese extrem de rare, deosebit de mult apreciate în epocă, cum sunt cele din materiale de origine animală, carapacele de broaște țestoase, fildeș, sau mătase, din purpură sau țesute cu fir de aur. Nu sunt uitate bineînțeles nici parfumurile și produsele cosmetice care asigurau pentru neguțători profituri uriașe cu cât erau aduse din ținuturile îndepărtate ale Asiei, prin Egipt și răspândite apoi în peninsula italică. În sfârșit, este abordat un aspect până acum destul de puțin cunoscut, anume acela al sclavilor de lux și al rolului acestora în tot spectacolul legat de servirea mesei. Se cunoaște mai puțin de pildă că una dintre atribuțiile esențiale ale unui asemenea sclav, care îi urca prețul uneori și la un milion de sestertii, era cunoașterea perfectă a limbii grecești sau arabe și a operelor literare aparținând unor autori celebri. Nu de puține ori, la ospețele luxoase conversația convivilor se concentra adesea și în jurul unor subiecte literare sau artistice și cu cât cunoașterea acestora era stăpânită mai bine cu atât prestigiul gazdei era mai ridicat iar în cazul citării unei expresii sau ale unui vers al lui Homer sau Aristofan ajutorul oferit de sclavii din preajmă se dovedea de neocolit pentru cei implicați într-o asemenea savantă discuție.

Deși la capătul fiecărui capitol din lucrare există un consistent paragraf de concluzii, autoarea alcătuiește în final un capitol de observații generale definitorii

pentru caracterul demersului analitic al lucrării. Departe de a se constitui doar într-un impresionant vocabular clasic de termeni sau într-un repertoriu exhaustiv de monumente analizate atent, cartea pe care o propunem spre lectură oferă pe lângă acestea și un mod cu totul nou de a expune și interpreta informația științifică. Destinată în primul rând specialiștilor interesați de istoria artei și a mentalității romane, cartea se adresează deopotrivă și publicului larg pentru că pune în lumină trăsături și deprinderi general umane, nealterate de trecerea timpului. Ceea ce făcea ca un obiect sau un material să fie considerat de lux erau câteva considerații valabile și azi, cum ar fi de pildă, raritatea sau originea geografică îndepărtată a acestuia în raport cu categoria din care făcea parte. Apoi valoarea de piață a sa era determinată de renumele artistului sau al atelierului care l-a produs. În antichitatea romană artiștii greci erau la fel de apreciați atunci exact în aceeași măsură în care lumea de astăzi este animată de atelierelor din Milano sau Paris, pentru moda de lux, sau din Torino, Maranello sau Stuttgart, pentru automobile. Și în antichitatea romană, la fel ca și azi, „istoria” unui obiect îi sporește de câteva ori valoarea și îl plasează pe proprietarul acestuia aproape de vârful ierarhiei sociale. Luxul rămâne în definitiv, așa cum cu mare îndreptățire remarcă autoarea, un mijloc de dominare al individului privilegiat nu numai asupra anturajului apropiat, alcătuit din familie, rude sau prieteni, ci și asupra întregii comunități din care face parte.

Radu CIOBANU